

cemaat yerinde kubbeler cephede düz bir alınlık duvarıyla, üstte ise düz bir dam ile gizlenmiştir. Cephede iki sütuna oturan üç kemerli açıklıklı son cemaat yerinin iki yanı duvarla kapalı olup sivri boşaltma kemerli birer dikdörtgen pencere ile dışarıya açılmaktadır. Cami cephesinde eksende yer alan taçkapı oldukça sadedir ve sivri kemerli alınlık altında basık kemerli, lentolu olarak düzenlenmiştir. İki yanda mukarnaslı mihrap nişleriyle yine sivri kemerli alınlıklı ve dikdörtgen açıklıklı birer pencere yer almıştır.

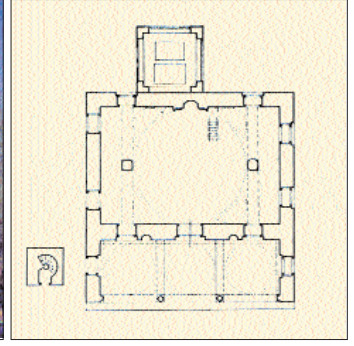
Harim enine dikdörtgen planlı olup ortada mekânın üzeri tromplarla geçişi sağlanan sekizgen yüksek kasnaklı, içten kubbe, dıştan pramidal bir taş külâhla örtülmüştür. Yanlarda serbest durumdaki iki ayak altta köşeleri pahlanmış kare gövdeli olarak düzenlenmiştir. Bu ayaklar geride kalan beden duvarlarına ikişer derin kemerle bağlanmış, orta mekân böylece yanlara doğru bir miktar genişletilmiştir. Alt sırada her cephede sivri kemerli alınlıklı ve dikdörtgen açıklıklı ikişer pencere, üst sırada kuzey hariç diğer üç yönde sivri kemerli açıklıklı birer pencere bulunmaktadır.

Kubbelerde ve tromplarda yeni kalem işi süslemeler vardır. Harimde vaktiyle mevcut olan ve bir şerit halinde düzenlendiği bilinen, XVI. yüzyıl sonu veya XVII. yüzyıl başlarına tarihlenen çinilerden bugün hiçbir iz kalmamıştır. Kible duvarında beyaz taştan yapılmış olan yeni mihrabın etrafını dört sıra geometrik bordür çevirmektedir. Köşeleri sütunçelerle sınırlandırılmış, yarım sekizgen planlı, mukarnaslı mihrap nişini üstte üç dilimli kemer örter. Ahşap minber yeni olup sadedir. Kuzeydoğu yönündeki pencereden iki aşamalı olarak ulaşılan kâgir mahfil kapının üzerinde yer almaktadır ve hafifçe öne doğru çıkma yapmıştır.

Minarenin, Diyarbekirli Kasap Hacı Hüseyin tarafından 936'da (1530) yaptırıldığı üzerindeki kitâbede yazılıdır. İlk inşasında şimdiki yerinden daha uzakta olan minare 1955 yılından önce sökülerek bugünkü yerinde yeniden inşa edilmiştir. Daha çok Suriye ve Güneydoğu Anadolu'da görülen minareler gibi kare kesitli prizmatik gövdeli olan minare siyah beyaz taşlardan alması bir örgüye sahiptir. Üstündeki silindirik gövdeli kısım sonradan eklenmiş olmalıdır. Minarede dört sıra halinde düzenlenmiş kitâbeler bulunur (Beysanoğlu, *Anıtları ve Kitâbeleri ile Diyarbakır Tarihi*, II, 455). Caminin İnönü caddesine bakan tarafında yer alan türbe 1718'de Vali Köp-

Nebi Camii
ve planı

rülü Abdullah Paşa tarafından eşi ve kızı için yaptırılmıştır. Üstü demir parmaklıklarla kubbe şeklinde örtülü olan türbenin duvarlarında Şair Hâmi'nin bir mersiyesi yazılıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Basri Konyar, *Diyarbakır Yıllığı*, Ankara 1936, III, 197; Bedri Güncüt, *Diyarbakır Tarihi*, Diyarbakır 1937, s. 110-111; Usman Eti, *Diyarbakır*, Diyarbakır 1937, s. 64-65; Kazım Baykal – Süleyman Savaş, *Diyarbakır Şehri* (Broşür), Diyarbakır 1942, s. 72; Osman Yalçın, *Diyarbakır*, İstanbul 1959, s. 15; Şevket Beysanoğlu, *Bütün Cepheleleriyle Diyarbakır*, İstanbul 1963, s. 190-191; a.mlf., *Anıtları ve Kitâbeleri ile Diyarbakır Tarihi*, Ankara 1996, II, 451-455; Remzi Balin, *Diyarbakır*, İstanbul 1966, s. 33-34; Metin Sözen, *Diyarbakır'da Türk Mimarisi*, İstanbul 1971, s. 43-47; a.mlf., *Anadolu'da Akkoynlu Mimarisi*, İstanbul 1981, s. 72-79; Gönül Öney, *Türk Çini Sanatı*, İstanbul 1976, s. 80; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1984, s. 200; İlhan Akbulut, *Diyarbakır*, İzmir 1996, s. 56; Orhan Cezmi Tuncer, *Diyarbakır Camileri*, Diyarbakır 1996, s. 76-84.

FİLİZ GÜNDÜZ

NEBİL

(bk. EBÜ ÂSİM en-NEBİL).

NEBİLOĞLU, İsmail Hakkı

(1895-1965)

Türk müzikisi bestekârı.

İstanbul'da Teşvikiye'de dünyaya geldi. Doğum yılını kendisi 1895 olarak verirse de (Kalaycıoğlu, s. 512) onunla ilgili yayınların büyük kısmında 1893 diye geçmektedir. Mehmet Nebil Bey ile Fatma Melek Hanım'ın oğludur. Kabataş İdadisi'ndeki öğreniminin ardından Mekteb-i Hukuk'tan mezun oldu. I. Dünya Savaşı'nda yedek subay olarak Kafkas ve Çanakkale cephelelerinde bölük komutanlığı görevinde bulundu. Keşan'da iken bir gece düşman topçu ateşi sonucu görme yeteneğini kaybetmesi üzerine mâlûl gazi olarak emekliye ayrıldı. Bir müddet çeşitli okullarda öğret-

menlik yaptı. Ardından kendini tamamen müzik çalışmalarına verdi. 20 Şubat 1965 tarihinde Yıldız'daki evinde vefat etti ve ertesi gün Karacaahmet Mezarlığı'na defnedildi.

Müzik bilgilerini küçük yaşlarda annesinden öğrenecek almaya başlayan İsmail Hakkı Bey, Üfâ Afet'ten üç defa aldığı ud dersi dışında herhangi bir hocası olmasına rağmen şahsî çalışmalarıyla kendini yetiştirdi. Tanbûrî Cemil Bey, Bestenigâr Ziyâ Bey, Giriftzen Âsım Bey, Lavtacı (Muzikalı) Lutfi Bey, Danbeni Rızâ Bey ve Muallim İsmâil Hakkı Bey gibi müzikşinasların çevresinde bulunarak onlardan istifade etti. Sesinin güzelliğiyle tanınan ve 1920'de Muallim İsmâil Hakkı Bey'in kurduğu İstanbul Opereti Topluluğu'nda sahne sanatkârı olarak rol alan İsmâil Hakkı Bey'in kendi ifadesine göre ilk bestesi, "Sine-i gül-ngine hep hâleden şal gerseler" mısraıyla başlayan süzünak şarkısıdır. 500'ün üzerinde eser bestelemiş, ancak büyük kısmının güftesi de kendisine ait olan bu eserlerin çoğunun notasının bulunmadığını son yıllarında söylemiştir. Yılmaz Öztuna *Büyük Türk Müzikisi Ansiklopedisi*'nde onun eserlerinden tesbit ettiği kırk dört şarkının listesini vermiştir. Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu repertuarında ise bunlardan ancak on beşi kayıtlıdır. Rahmi Kalaycıoğlu, *Türk Musikisi Bestekârları Külliyyatı*'nda on dört şarkı-

İsmail Hakkı
Nebiloğlu

NEBİLOĞLU, İsmail Hakkı

sının notasını yayımlamıştır. Bunlar arasında, "Doldur ey sâkî bu cem bezminde bir gün mey biter" mısrayla başlayan yeğâh ve, "Beklerim her gün bu sâhillerde mahzun böyle ben" mısrayla başlayan hüzzam eseri günümüzün sevilen şarkıları arasındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnülemin. *Hoş Sadâ*, s. 208; Vural Sözer, *Mûzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi*, İstanbul 1964, s. 293; Rahmi Kalaycıoğlu, *Türk Musikisi Bestekârları Külliyyâtı Sayı 25: İsmail Hakkı Nebiloğlu*, İstanbul 1969; Mustafa Rona, *20. Yüzyıl Türk Musikisi*, İstanbul 1970, s. 380-382; *TSM Sözlü Eserler*, s. 25, 32, 41, 42, 107, 116, 165, 167, 221, 225, 235, 247, 346; Mehmet Nazmi Özalp, *Türk Müsiki Tarihi*, İstanbul 2000, II, 263-264; Öztuna, *BTMA*, II, 102-103.

NURİ ÖZCAN

NEBİZ

(النبيذ)

Kuru üzüm, kuru hurma, arpa ve darı gibi maddelerden elde edilen bir içki türü
(bk. İÇKİ).

NEBUKADNEZZAR

(bk. BUHTUNNASR).

NECÂHİLER

(النجاحيون)

Yemen'de Zebîd ve çevresinde hüküm süren Habeş asıllı hânedan (1022-1159).

Yemen'de Ziyâdî Emîri Ebû'l-Ceyş İshak b. İbrâhîm'in ölümünden (371/981) sonra Abdullah (veya Ziyâd) b. İshak ve oğlu İbrâhîm (veya Abdullah) dönemlerinde devletin yönetimini sırasıyla Hüseyin b. Selâme ve Mercan adlarında aslen Habeşî âzatlî köle olan vezirler ele geçirmişlerdi. Bunlardan Mercân'ın Nefîs ve Necâh isimli yine Habeşî köle asıllı iki önemli adamı arasında ortaya çıkan anlaşmazlık sırasında Nefîs, henüz çocuk yaşta olan Emîr İbrâhîm'i ve onu himaye eden halasını öldürüp tahtı ele geçirdi (407/1017). Bunun üzerine Necâh onunla mücadeleye girerek kendisini ve başından beri destekçisi olan Vezir Mercân'ı öldürüp tahta çıktı (Zilkade 412 / Şubat 1022). Ardından Abbâsî Halifesi Kâdir-Billâh'a itaatini bildirdi ve halifeden el-Müeyyed Nasîrüddin lakabını aldı. Böylece Yemen'in Tihâme bölgesinde Zebîd merkezli Benî Necâh Devleti kurulmuş oldu.

Ziyâdîler'den sonra ulemânın desteğiyle Yemen'de Sünniliğin korumacılığını üstlenen Necâhîler Şâfiî mezhebine mensupular. Aynı dönemde Yemen'de İsmâîlî davet faaliyetleri hızlandı ve Ali b. Muhammed es-Suleyhî, Suleyhîler hânedanını kurarak Fâtîmî Halifesi Mûstânsır-Billâh adına hutbe okutmaya başladı. Necâhîler'i İsmâîlî davetin önünde ciddi bir engel gören Ali b. Muhammed, Necâh ile dostluk kurup hediye ettiği bir câriyesi vasıtasıyla onu zehirletip öldürttü (452/1060), ardından Zebîd'i zaptetti. Kızılideniz'deki Dehlek adasına kaçan Necâh'ın oğulları Saîd ve Ceyyâş, Suleyhîler'le savaşmaya başladılar; Necâh'ın büyük oğlu Saîd, Ali b. Muhammed'i mağlûp ederek ortadan kaldırdı (459/1067 veya 473/1081). İki komşu devlet arasındaki mücadele uzun süre devam etti ve Necâhîler'in toprakları birkaç defa el değiştirdi. Nihayet Ceyyâş b. Necâh 482'de (1089) Zebîd'i son defa ele geçirdi ve Necâhî hâkimiyetini yeniden sağladı. *el-Müfid fi aḥbârı Zebîd* adlı günümüze ulaşmayan bir eser de yazmış olan Ceyyâş'ın ölümünün (498/1105 veya 500/1107) ardından taht kavgaları baş gösterdi. Ceyyâş'ın oğlu I. Fâtik tahta çıkmayı başardıysa da baba bir kardeşleri İbrâhîm ve Abdülvâhid'in saldırılarına mâruz kaldı. Onun ölümünden sonra henüz çocuk yaşta olan oğlu Mansûr tahta çıktı (503/1109); fakat amcası İbrâhîm'in Zebîd'de yönetimi ele geçirmesi üzerine Suleyhîler'den yardım istemek zorunda kaldı ve aldığı takviye kuvvetle yeniden hâkimiyet sağlayabildi (504/1110).

Mansûr devrinden itibaren devlet yönetimi vezirlerin eline geçmeye başladı. Öyle ki Vezir Enîs el-Fâtikî çetre taşıtıp kendi adına para dahi bastırdı. Ancak Mansûr gençlik çağına geldiğinde onu kendi elleriyle öldürdü (517/1123). Mansûr'un Vezir Mennullah el-Fâtikî tarafından zehirlenerek öldürülmesinin ardından çocuk yaşta ki oğlu II. Fâtik tahta çıkarıldı. Bu dönemde aslen Habeşî bir câriye olan Fâtik'in anesi Ümmü Fâtik Alem yönetiminde ağırlığını hissettirdi. 524'te (1130) Vezir Mennullah'ı öldürterek yerine Züreyk el-Fâtikî'yi getiren Ümmü Fâtik Alem kısa bir süre sonra onun istifa etmesi üzerine de Ebû Mansûr Müflih el-Fâtikî'yi vezirlikle görevlendirdi. Emîr II. Fâtik b. Mansûr 531 (1137) yılında öldürüldü ve Ümmü Fâtik Alem onun çocuğu olmadığı için tahta amcasının oğlu III. Fâtik b. Muhammed'i çıkardı; eski kölesi ordu komandanı Sürûr el-Fâtikî'yi de vezir tayin etti. Ümmü Fâtik Alem'e büyük bir bağlılık gösteren Sürûr

onun 545'te (1150) ölümünün ardından bütün yetkileri elinde topladı, bölgedeki âsi ve muhaliflerin itaatini sağlayarak Necâhî Devleti'ne yeniden güç ve itibar kazandı. 551'de (1156) Mehdî Emîri Ali b. Mehdî bir komployla Sürûr'u öldürterek Zebîd üzerine bir ordu gönderdi. Şehri savunmakta güçlük çeken Zebîdliler, Sa'de hâkimi Zeydî imamı Ahmed b. Süleyman el-Mütevekkil-Alellah'tan yardım istediler. Mütevekkil-Alellah, Emîr III. Fâtik'in öldürülmesi ve kendi hâkimiyetinin tanınması şartıyla yardım sözü verdi. Bunun üzerine 553 (1158) yılında emîr öldürüldüyse de Mütevekkil-Alellah beklenen yardımı yapamadı ve Zebîd'i almaya muvaffak olan Ali b. Mehdî, Necâhî hâkimiyetini sona erdirdi (14 Receb 554 / 1 Ağustos 1159).

Necâhîler, vezir ve kumandanların yönetime hâkim olup devletin sonunu getiren süreci başlatmaları yönüyle Mısır'daki Fâtîmîler'e, kendilerinden önceki Ziyâdîler'in köleleri oldukları halde yönetimi ele geçiren yeni bir devlet kurmaları bakımından Eyyübîler'den sonra kurulan Memlûkler'e benzemektedir. Necâhîler'de emirlerle vezirler arasında hâkimiyet alameti olmak üzere sikke darbı konusunda verilen mücadeleler kaynakların çoğunda yer almakla birlikte günümüze bu sikkelerden sadece dördü ulaşabilmiş ve N. M. Lowick tarafından yayımlanmıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Umâre el-Yemenî, *el-Müfid fi aḥbârı Şan'a ve Zebîd: Yaman: Its Early Medieval History* (nşr. ve trc. H. C. Kay), London 1892, tür.yer.; İbnü'l-Mücvir, *Şifâtü bilâdi'l-Yemen ve Mekke ve ba'zî'l-Hicâz: Târîhu'l-müsteşsr* (nşr. O. Löfgren), Leiden 1954, s. 66, 71, 235; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXXIII, 108-120; Abdülbâki b. Abdülmecid el-Yemânî, *Behcetü'z-zemen fi târihi'l-Yemen* (nşr. Abdullah Muhammed el-Habeşî - Muhammed Ahmed es-Sinbânî), San'a 1988, s. 89-118; İbnü'd-Deyb'a, *Buğyetü'l-müstefid fi târihi medîneti Zebîd* (nşr. Abdullah Muhammed el-Habeşî), San'a 1979, s. 57-64; a.mlf., *Kurretü'l-uyûn* (nşr. Muhammed b. Ali el-Ekva'), Kahire 1978, I, 333 vd.; Yahyâ b. Hüseyin es-San'ânî, *Gâyetü'l-emânî fi aḥbârü'l-kuḥri'l-Yemânî* (nşr. Saîd Abdülfettâh Âşûr), Kahire 1388/1968, I, 236 vd.; N. M. Lowick, "Coins of the Najâhids of Yemen: A Preliminary Investigation", *Actes du 8ème Congrès international de numismatique, New York-Washington 1973*, Paris 1976, s. 543-551; Eymen Fuâd Seyyid, *Târîhu'l-mezhâhibi'd-dîniyye fi bilâdi'l-Yemen*, Kahire 1408/1988, s. 81-85; Zâhir Riyâd, "Devle Hâbeşîyye fi'l-Yemen: Devletü Benî Necâh (412-554/1021-1159)", *el-Mecelletü't-târîhiyyetü'l-Mısriyye*, sy. 8, Kahire 1959, s. 101-130; Ramzi J. Bikhazi, "Coins of al-Yaman 132-569 AH", *el-Ebhâş*, XXIII/1-4, Beyrut 1970, s. 106-107; Neşet Çağatay, "Suleyhîler", *İA*, XI, 20-21; R. Strothmann - [G. R. Smith], "Nad̲jahids", *EI²* (İng.), VII, 861-862.

EYEMEN FUÂD SEYYİD